

NAPLÓ

Ctrl

- 107 Kemény Réka: Bali János (szerk.): Cigány világok a Kárpát-medencében
- 110 Molnár Luca: Hajnóczky Tamás – Szále László (szerk.): „Ne félj, a tél meg fog gyötörni”
- 117 Hajnóczky Tamás: A dzsumbuj arcai

Kemény Réka

Bali János (szerk.): Cigány világok a Kárpát-medencében

Cigány néprajzi tanulmányok 17.

Magyar Néprajzi Társaság – Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Intézet, Budapest, 2017. 249.

Tanulmánykötetet bemutatni mindig nehezebb, mint egy-egy önálló tanulmányt a szerzők témaválasztásának és stílusának sokszínűsége, valamint maguknak a megfogalmazott tudományos eredményeknek az egymástól akár nagyban eltérő társadalom-, bölcsészettudományi, ill. interdiszciplináris relevanciája és megbízhatósága miatt. A Magyar Néprajzi Társaság által megjelentetett *Cigány néprajzi tanulmányok 17. kötete*, Cigány világok a Kárpát-medencében alcímmel jelent meg, és az általa bemutatott világok, hol mikro-, hol makroszintűek: egyaránt szerepel a kötetben két személy közötti viszony ábrázolása, mint egy falu, valamint több falu interetnikus együttélésnek ismertetése; egy foglalkozás bemutatása, továbbá megyei szociológiai elemzés is, hogy csak néhányat említek. Amilyen sokszínűek a témák, olyan sokszínűek a tanulmányok maguk is; hol elnagyoltak, és csak kevésbé jól megragadott módon mutatják be a kutatott kérdést néhány választott kritérium mentén, hol pedig a legprecízebben és legrészletesebben, a módszertani és kutatói dilemmákat is az olvasó elé tárva járják körül a választott témát. Közös bennük, hogy a kutatások egytől-egyig a kárpát-medencei cigányság képét igyekeznek kitágítani az olvasónak.

A kötetet Hála József nyitja, aki Eötvös Albert cigányprímás és Hermann Antal néprajzprofesszor, ciganológus kapcsolatába enged rövid betekintést a zenész levelein keresztül, rávilágítva, hogy ez a viszony túlmutat az adatközlő és kutató kötelékén. A tanulmány igen izgalmas pontja maga a függelék, ami ezeket a leveleket tartalmazza. A következő kutató Horváth Sándor, aki a Vas megyei cigányok történetéről és néprajzáról ad összefoglalót, a 16. századtól kezdve egészen a 19. század végéig. A tanulmány a vasi cigányság története mellett az anyagi kultúráról (idesorolva a lakásviszonyokat, a foglalkozásokat és a viseletet) és a szellemi kultúráról (jeles napok, halál, vallásosság, hiedelemvilág, zene, tánc) bővebben értekezik, ám a társadalomnéprajzról éppen hogy csak szót ejt. A címben szereplő „néprajzi mozaik” valójában jellemző a tanulmányra, bele-belepillantunk a megyei cigányság néprajzába, de a szerző mélyebb leírásba és elemzésbe nem bocsátkozik.

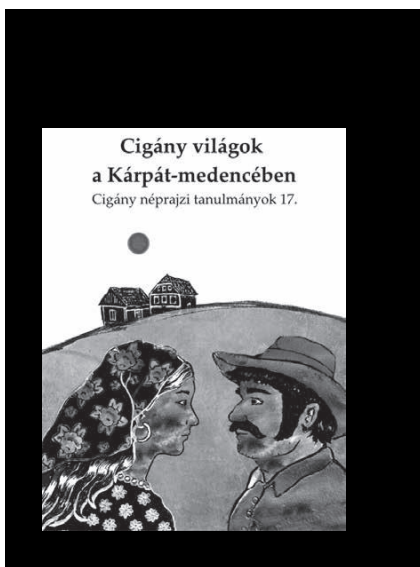
Kisebbségpolitikai szakértő, Központi Statisztikai Hivatal

A cigányságra történő utalásokat kutatta Mihály János az udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvekben. Bemutatja, hogy a cigány szó, és annak különböző változatai milyen jelentéstartalommal bírtak az adott korban, továbbá elemzi, hogy milyen adatok nyerhetőek az akkori cigányság életmódjához, státuszához, foglalkozásához kapcsolódóan az egyes peres eseteken keresztül. *Tiszamenti montázs* címmel szemlézi Pethő László a Tiszaroffi cigányságról, cigány-magyar együttéléstről szóló tudósításait a megyei (pl. Szolnok Megyei Néplap), ill. néhány más központi lapnak, folyóiratnak és könyvnek (pl. Népszava, Csalog Zsolt Parasztregénye). A metodológiai hiányosságok (kiválasztás szempontjai a tudósításoknál) és az egyes szövegrészletek összekapcsolódása, valamint a végső elemzés hiánya miatt a kötet ezen tanulmánya valójában csak egy montázs erejéig alkalmas bemutatni a helyi, ill. környékbeli interetnikus és hatalmi viszonyokat a 20. században. Egészen nagy a kontrasztot alkot vele szemben a soron következő; Hajnáczy Tamás, aki a pártállam cigánypolitikájának végrehajtását elemezte Borsod-Abaúj-Zemplén megyére vetítve. A kutató megállapítja, hogy a szocialista időszakban a „cigánykérdés” mint rendészeti és egészségügyi kérdés tematizálódott. A tanulmány gazdag, leginkább primer forrásanyaga (törvények, 1961-es pártrendelet, járási jelentések stb.) által a szerző bemutatja a korszakra jellemző kényszermosdatásokat, a telepfelszámolási (CS-lakás) programot, ill. annak sikertelenségét; a cigányság iskolázottságában és foglalkoztatásában létrejött változásokat, továbbá magának a kormánypártnak a cigánysághoz való viszonyában létrejött fordulatát is (kényszerasszimilációtól a cigányság nemzetiségként való elismerésig).

Balatonyi Judit *Személyes múlt és emlékezet* c. tanulmánya egy hegyháti beás férfi önéletírási kísérleteinek bemutatására törekszik. A kutató, aki eredetileg a helyi interetnikus viszonyok feltérképezése okán kezdett interjúorozatba az adatközlővel, a kutatás lezárulta után a férfi autobiográfiájának létrejöttét is végigkísérte. Az önéletírásban nem csak a férfi visszaemlékezései jelennek meg, az alkalmi író ugyanis a beás cigányság eredettörténetét, helyi hagyományait és a saját megállapításait is beleszötte

a könyvbe – a tanulmány a könyvírás folyamatába, valamint a könyv tematikája mögött meghúzódó motívumokba enged betekintést. A beás férfi önéletírása érdekes személyes betekintést ad az előző tanulmányban megismert, nem csak BAZ megyére, hanem az egész országra kiterjedő telepfelszámolási programba a szerző saját gyermekkori élményein keresztül. Külön figyelmet érdemel a függelék, ami a beás férfi könyvének átdolgozott szövegeit tartalmazza.

A tánccal klasszikus néprajzi témát választva mutatja be annak nem klasszikus továbbélését Korzenszky Tamás, mégpedig azt, hogyan éltetődik tovább a zabola-pávai cigány közösségekben a tánc hagyomány napjainkban a román elektronikus pop-folkzene, a manele segítségével. A szerző először bevezet a zabola-pávai cigánytáncok motívumvi-



lágába és táncrendjébe, továbbá ismerteti az egyik fiatal táncos egyéniséget is. Aki jártas a nem cigány magyar néptáncok motívumvilágában, annak igazán érdekfeszítő lesz a kettő összevetése, különösen a nő irányító szerepe a páros tánc során. A klasszikus téma után egy módszertani tanulmány következik, a részvételen alapuló kutatások különböző irányzataiba (pl.: részvételi akciókutatás) és klasszifikációjába (pl. Sarah White-féle) vezet be minket Lajos Veronika, példáit elsősorban a kortárs magyar roma-kutatásokból származtatva. A tanulmány kiindulópontját a 21. századi kortárs világ társadalmi praxisainak vizsgálata képezi, a társadalmi felelősségvállalás és az érintettek bevonása paradigmájának alkalmazásával. Körképet nyújt a hazai romakutatások területén alkalmazott együttműködési és részvételi gyakorlatokról, kitérve a részvételi és tudástermelési dilemmákra is.

A módszertani kitekintés után ismét egy klasszikus etnológiai téma, a pásztorok világa jelenik meg Béres Sándor tanulmányában, ám újfajta megközelítésben megvilágítva azt. Egyrészt a szerző a magyar nyelvterületen élő cigány származású pásztorokkal kapcsolatban közöl adatot, amely addig nem képezte vizsgálat tárgyát, másrészt a „kinthálókka” szemben az alacsonyabb presztízsű, ún. „belső” pásztorokat veszi górcső alá. Mint ahogy a címből sejteni lehet (*Adalékok cigány származású pásztorok vizsgálatahoz*), az írás inkább egy új, a maga területén úttörő kutatásnak kíván megágyazni, mintsem mélyebb következtetéseket levonni. A tanulmány igen értékes részét képezi az adatközlőktől származó szövegrészek.

A kötet leghosszabb és egyben talán legérdekesebb tanulmánya az utolsó, Tompos Krisztináé, amelynek címe *A női szerep változása az érpataki cigány lakosság körében*: ebben az ifjú néprajzkutató az északkelet-magyarországi Érpatakon folytatott terepmunkáinak eredményeit ismerhetjük meg. A kutató a község nyolc nőtagjának életútját mutatja be kb. 1940-től napjainkig, és elemezi ezen keresztül, az átalakuló női szerepeket Érpatakon olyan életútbeli és magánéleti fordulópontokon és életeseményeken keresztül, mint a telepről való elköltözés, a párválasztás, házasság, az anyóssal való viszony, ill. a nagymamává válás, továbbá hosszú részt szentel a nők munka világába való bekapcsolódásának is. A tanulmány kiemelkedő pontjainak tekinthetőek azok a részek, amelyekben Tompos bemutatja azon dilemmákat és nehézségeket, amikkel kutatóként szembesült (pl. leírja azt az alapvető problémát, hogy a nyelvhasználati különbségek miatt az adatközlői nem értették az általa feltett kérdéseket, ill. azt az igen kényes szituációt is, amikor a férj interjúzás közben meghallotta a feleségét a korábbi házastársáról beszélni).

Mint ahogy azt a bevezetőben is említettem, a kötet maga nem egységes sem a kutatási kérdések, sem a végső konklúziók tekintetében, ám több fiatal kutató megismerésére is lehetőséget ad, és széles palettája miatt mindenki megtalálhatja benne a számára kedves témát.